

ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

SECURITY ISSUES PERSONALITY WHILE ENSURING PUBLIC SAFETY

Джагунов Г.В.,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ

Статтю присвячено безпеці особистості, громадській безпеці, безпеці в країні в цілому. У роботі також проаналізовано й особистість правопорушника; порушено питання глобалізації; розглянуто підходи до розуміння таких найважливіших понять, як безпека, безпека особистості, громадська безпека. У роботі вказано, що основи забезпечення громадської безпеки й охорони громадського порядку в державі, як і інших інститутів, встановлені Конституцією України. Приділено увагу сучасному стану, на якому українське суспільство переживає характерний перелом в усвідомленні прав і свобод людини. Останнім часом у світі спостерігається стійка тенденція до посилення негативних соціально-політичних чинників, що повною мірою стосується й України.

Ключові слова: безпека, безпека особистості, громадська безпека, безпека суспільства, громадськість.

Статья посвящена безопасности личности, общественной безопасности, безопасности в стране в целом. В работе также проанализирована и личность правонарушителя; затронуты вопросы глобализации; рассмотрены подходы к пониманию таких важнейших понятий, как безопасность, безопасность личности, общественная безопасность. В работе указывается на то, что основы обеспечения общественной безопасности и охраны общественного порядка в государстве, как и других институтов, установлены Конституцией Украины. Уделено внимание современному состоянию, на котором украинское общество переживает характерный перелом в осознании прав и свобод человека. В последнее время в мире наблюдается устойчивая тенденция к усилению негативных социально-политических факторов, что в полной мере относится и к Украине.

Ключевые слова: безопасность, безопасность личности, общественная безопасность, безопасность общества, общественность.

The article is devoted to individual security, public safety, security in the country. We also analyzed the personality of the offender and raised the issue of globalization, the approaches to understanding important concepts such as security, identity security, public safety. The paper indicated that the basis for public safety and public order in the country, of course, like other institutions established by the Constitution of Ukraine. Attention is paid to the current state in which Ukrainian society is experiencing a characteristic change in the awareness of rights and freedoms. Recently, the world has seen a steady trend to increased negative social and political factors, which fully applies to Ukraine.

Key words: security, individual security, public safety, public security, public.

Актуальність теми. Конституція України визначила людину, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Людина та її інтереси повинні стояти в основі діяльності держави. Найважливіша функція діяльності правової держави – забезпечення безпеки своїх громадян. Проблема безпеки була, є та, очевидно, тривалий час залишатиметься серед найважливіших. Зараз вона є особливо актуальною для нашої держави. В історії України ніколи, навіть у найскладніші й найбільш суперечливі періоди історії, не стояло питання безпеки так гостро, як сьогодні.

Події останніх років у багатьох країнах світу, у колишніх республіках СРСР і, звичайно, в Україні показали необхідність перегляду державної політики щодо забезпечення як громадської безпеки, так і безпеки особистості, зміни ставлення безпосередньо самих громадян та їх об'єднань як у цілому до проблем безпеки, так і до підтримання належного громадського порядку. На нашу думку, досліджуючи безпеку особистості, існує необхідність «вбудувати» її в систему координат, яка з'єднала б безпеку особис-

тості з національною, державною, а найголовніше – з громадською безпекою в країні. Категорії безпеки особистості та громадської безпека є невід'ємними та співвідносяться як між собою, так і між такими поняттями, як національна і внутрішня безпека.

Метою статті є розкриття на підставі всебічного аналізу наукових праць і нормативно-правових актів, сутності та змісту безпеки особистості, громадської безпеки, особи правопорушника, а також осмислення сучасної ситуації в країні. Наукова новизна цієї статті полягає в удосконаленні наукових підходів до розуміння змісту адміністративно-правової охорони громадської безпеки, безпеки особистості.

Виклад основного матеріалу. З виникненням держави трактування проблеми безпеки часто зводилася тільки до розуміння безпеки самої держави. Однак єдиним і неподільним суб'єктом будь-якого соціуму є людина, що виступає на рівні соціальних зв'язків як особистість. Саме особистість – точка відліку різних соціальних систем, має принципову соціальну цінність і значимість. Звичайно, функціонально-історичний розвиток особистості й суспіль-

ства проходить одночасно, особистістю людина стає тільки в суспільстві завдяки включенню в суспільні відносини. Проте й суспільство розвивається завдяки діяльності людей у формі їх спільної діяльності. Чим вище рівень громадських зв'язків, тим вище розвиток особистості. При цьому особистість розвивається тільки тоді, коли має можливість вибору своєї поведінки, тобто в умовах певного масштабу свободи. У цьому сенсі свобода особистості зумовлює її безпеку. Базовими поняттями, а всяке знання починається саме з них, з досліджуваної проблеми виступають такі: «безпека», «безпека особистості», «громадська безпека». Взагалі поняття «безпека» зазвичай розглядався як «відсутність небезпеки, схоронність, надійність». Тобто сенс слова можна тлумачити в дії – забезпечити відсутність небезпеки, зберегти цей стан, надійно його оберігати, захищати.

На написання цієї статті надихнули проблеми, що існують сьогодні в Україні, а саме такі складові, як безпека особистості – законослухняного громадянина, забезпечення громадської безпеки для цієї особи, а також, з іншого боку, особистість правопорушника, який зазіхав на громадський порядок і громадську безпеку. На нашу думку, це не тільки особливо важливі, а й цікаві питання, які виникають під час роботи з недопущення правопорушень і порушення безпеки звичайних громадян.

Цими питаннями займалися такі відомі вчені, як Е.Е. Гензюк, Є.В. Додін, М.І. Нікулін, А.І. Остапенко та інші. Також окремі аспекти досліджень із питань вивчення особистості відображені в роботах В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Ю.П. Бітяка, І.П. Голосніченка, В.К. Колпакова, Т.А. Коломoeц, А.Т. Комзюка, Д.Н. Лук'янця та багатьох інших учених. Крім цього, різні аспекти вивчення «особистості» висвітлені, наприклад, у роботах учених-психологів: М.Й. Варія, М.І. Єнікеєва, С.Д. Максименка та інших; учених-кримінологів: Ю.М. Антоняна, І.М. Даньшина, О.М. Джужи, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, В.М. Кудрявцева, С.А. Тарарухіна та інших. Треба відзначити, що проблема безпеки суспільства існує стільки, скільки існує саме суспільство. У зв'язку із цим вона з давніх часів знаходила певне відображення в тих чи інших політичних, правових, релігійних та інших теоріях, поглядах, ідеях. Ще в Стародавній Греції та Стародавньому Римі, зокрема в працях Платона, Сенеки, Сократа та інших мислителів, почали зароджуватися перші поняття елементів безпеки. Так, згідно з «догвірною теорією» (Епікур, Дідро, Спіноза) однією з причин виникнення держави вважалося укладення членами античних суспільств спеціальної угоди («суспільного договору») для подолання хаосу й ворожнечі «природного стану». Іншими словами, переслідувалася мета забезпечення безпеки як самого суспільства, так і кожного з індивідів. Показово, що суб'єктами та об'єктами тоді вважалися людина (проте не раб), етнічна спільність, суспільство (його аристократична частина), держава.

Пізніше, за часів тисячолітнього панування монархії, ця концепція зводилася до забезпечення без-

пеки монарха, панівних станів (класів) і самої монархії. Проте на початку Відродження та Просвітництва об'єктами безпеки стають людина (громадянин), товариство (нація політична), держава. При цьому остання, тобто держава, вважалася й суб'єктом безпеки.

У творах видатних мислителів епохи Відродження, зокрема Н. Макіавеллі («Государ») і Т. Гоббса («Левіафан»), які заклали основи сучасної теорії держави та політичних наук у цілому, розглянуто проблеми безпеки та виживання, структуру взаємовідносин між урядом, населенням і державою, покликаних забезпечити добробут і захист від зовнішніх загроз. Безпека визначалася як «засіб колективного захисту» у війні «всіх проти всіх», як основа держави. Інакше кажучи, безпека, що гарантується державою, визначалася як основа виживання й розвитку людини «як істоти, цивілізованої дією смерті» [1, с. 82]. Пізніше аналітичні елементи безпеки ми знаходимо в роботі І. Канта «Про вічність миру», у роботах Г.В. Гегеля «Філософія історії», «Філософія права». Отже, безпека розумілася як комплекс сформованих та оптимально збалансованих зовні та внутрішньополітичних умов, що становлять основу комфортної життєдіяльності людей і гарантують позитивний результат будь-якої зміни, що відбувається в ній [2, с. 15–16].⁴

Сьогодні безпека розуміється таким чином:

- 1) гарантоване конституційними, законодавчими та практичними заходами захищеність і забезпеченість життєво важливих інтересів об'єкта від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- 2) стан захищеності людини, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх небезпек і загроз, заснованої на діяльності людей, суспільства, держави, світового співтовариства з вивчення, виявлення, ідентифікації й аутентифікації, попередження та усунення небезпек і загроз, мінімізації впливу негативних наслідків, здатних поставити в небезпеку фундаментальні цінності антропосоціокультурного середовища, пошкодити сталому розвитку системи безпеки;
- 3) стан управління небезпеками й погрозами, коли останні можуть відігравати конструктивну роль (синергетичний підхід);
- 4) органічна система організації державної влади щодо реалізації потреб та інтересів людини, фундаментальна основа існування будь-якої системи;
- 5) явище, тотожне гомеостазу системи, під яким розуміють тип динамічної рівноваги, що характерно для складних саморегулюючих систем; полягає в підтримці істотно важливих для збереження системи параметрів у припустимих межах;
- 6) як стан захищеності особистості, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, заснованої на діяльності людей, суспільства й держави, світового співтовариства народів із виявлення (вивчення), попередження, ослаблення, усунення (ліквідації) та відображення небезпеки й загрози, здатних погубити їх, позбавити фундаментальних матеріальних і духовних цінностей, завдати неприйнятну шкоду, виключити шлях для виживання й розвитку [3, с. 41–42].

Для забезпечення всебічного та достовірного вивчення сутності людини, як правопорушника, так і звичайного громадянина, необхідно з'ясувати сенс терміна «особистість» не тільки в юридичних, а й в інших суспільних науках. Необхідно спочатку з'ясувати етимологію слова. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» визначає термін «особистість» у трьох значеннях: «1. Окрема людина, індивід. 2. Людська індивідуальність, особистість; людина як втілення індивідуального начала в суспільстві. 3. Фігура, тіло» [4, с. 685]. Говорячи взагалі про особистості (у нашому випадку – особи правопорушника й законотворчої людини), неможливо не сказати про мотив тієї чи іншої поведінки. У цьому сенсі важко не погодитися з провідним кримінологом Ю.М. Антоняном, який пише: «Мотиви виражають найбільш важливі риси та якості, потреби й прагнення особистості. Тому обґрунтовано стверджувати, що які мотиви, така й особистість, і навпаки, а тому вони є найбільш повної й точної її характеристикою» [5, с. 102]. У науковій літературі мотив найбільш часто пов'язують із поняттям потреб. С.А. Тарарухін зазначає: «Поняття мотив як компонент особистості включає систему потреб і спонукань, інтересів, які формуються на їх основі та стають домінуючими в поведінці й діяльності» [6, с. 68]. У свою чергу під потребою розуміють «недоліки тих предметів і явищ, які створюють умови фізичного й духовного існування суб'єкта, які необхідні для фізичної й духовної активності суб'єкта» [7, с. 44]. «Потреби – це ті форми взаємодії людини зі світом (духовні чи матеріальні), необхідність яких обумовлена особливостями відтворення й розвитку його біологічної, психологічної, соціальної визначеності, які тією чи іншою мірою відчуються, усвідомлюються людиною» [8, с. 35]. Найбільш поширеною теорією потреб є теорія, запропонована А. Маслоу. Він виділяє п'ять рівнів потреб: «1) фізіологічні; 2) потреби в безпеці та захисті; 3) потреби в приналежності до групи, сім'ї, в любові й участі; 4) потреби в повазі; 5) потреби в самовираженні: творчість, гра і т. д.» [9, с. 290]. Так, А. Маслоу виявив, що потреби вищого рівня актуалізуються тільки після задоволення потреб нижчого.

Як вказує А.С. Гальчинський, аналізуючи новітні глобальні трансформації, що визначають складну специфіку сучасної епохи, її функціональну незбалансованість і системну невизначеність, треба виходити з найпростішого та з найбільш значимого твердження, а саме з того, що головним суб'єктом цивілізації є людина. Людина підпорядковує її розвиток передусім цілям свого самовідтворення, задоволення власних потреб та інтересів – матеріальних і постматеріальних, духовних. Останні є потужним двигуном суспільно-історичного прогресу. Вони утворюють ту «пружину», яка надає рух механізмам розвитку, що формується в структурі цивілізаційного прогресу. Говориться, таким чином, про те, що протиріччя між зростаючими потребами й інтересами людини, з одного боку, і можливостями та умовами цивілізаційного розвитку, спрямованого на їх задоволення, з іншого

боку, повинно розглядатися як сама природна основа цивілізаційного процесу [10, с. 77].

Відповідно, звертаючи увагу на безпеку пересічного громадянина, тобто особи, яка є, так би мовити, спостерігачем, треба відзначити, що людина в сучасному світі постійно знаходиться під тиском несприятливих обставин і небезпек, що загрожують її благополуччю, громадському статусу й навіть життю. Динамічні трансформації світової системи, держав і суспільств, кризи та нестабільність, які є їх наслідками, обумовлюють різні загрози, зокрема глобальні проблеми, нерівномірність економічного розвитку, тероризм та інші форми ризиків, які позбавляють людину впевненості в майбутньому. Відповідно, людина намагається відновити цю впевненість, а отже, побудувати самостійно та в співпраці з іншими таку систему безпеки, яка гарантувала б їй і суспільству найбільш можливий її рівень. Безпека особи, що є відповіддю на такі потреби людини, охоплює все більше сфер людського життя, а отже, вбудовується в систему безпеки, включає значну кількість рівнів і видів, тобто в систему загальної безпеки [11]. У свою чергу з безпеки окремої особистості складається безпека суспільства в цілому. Відзначимо, що «безпека суспільства» – загальний термін для визначення зусиль, спрямованих на подолання загроз безпеці суспільства. Поняття «безпеки суспільства» сформувався в результаті усвідомлення феноменів ідентичності та згуртованості суспільства як джерел нестабільності. Безпека суспільства – це новий вимір, який зараз створюється. Вона повинна заповнити відстань між безпекою держави й захищеністю людей [12, с. 6].

Наприкінці ХХ століття відомий мислитель П.О. Сорокін, аналізуючи соціальні явища людей, що живуть і взаємодіють в групі, зауважив, що людська поведінка складається з окремих різномірних вчинків, які супроводжуються психічними переживаннями різного рівня й сили. Такий аналіз дасть ключ до пояснення тих зовнішніх актів, які носять найменування вчинків людини, із сукупності яких і складається його поведінка. Він говорив, що «із сукупності його вчинків створюється його поведінка; характер перших визначає собою й характер останнього. Ці акти за своїм конкретним видом настільки різномірні й різноманітні, що немає жодної можливості хоча б приблизно перерахувати й описати їх. Проте ця конкретна різномірність не заважає згрупувати всі ці вчинки в певні розряди й підвести їх під цілком певні нечисленні категорії. Можна вказати дві такі основні категорії, під які підійдуть усі вчинки людини. Одні акти людини є «роблення» чого-небудь, інші акти – «нероблення» чого-небудь. Будь-який конкретний акт підійде під одну із цих категорій» [14, с. 52].

Висновки. Треба підкреслити, що безпека особистості, міцна громадська безпека, безпека суспільства – необхідні умови й органічні складові цивілізованого способу життя, успішного функціонування суспільства й держави, його інститутів. Громадська безпека включає відносини, які попереджають або усувають шкідливі для життя та здоров'я людини

наслідки, які можуть бути заподіяні в результаті дій людей або штучним або природним джерелом підвищеної небезпеки. Відзначимо, що підвищення уваги до забезпечення безпеки особистості, суспільної

безпеки викликано тими кардинальними змінами, які відбуваються в Україні, зростанням активності мас, їх участі в мітингах, пікетуваннях, демонстраціях, а тепер також у військових діях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національна безпека України: історія і сучасність / під ред. О.М. Гончаренка. – К., 1993. – 82 с.
2. Васьковська В.П. Право людини на безпеку та конституційно-правовий механізм його забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / В.П. Васьковська. – Дніпропетровськ, 2006. – 224 с.
3. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 1232 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
5. Антонян Ю.М. Личность преступника / Ю.М. Антонян, В.Н. Кудрявцев, В.Г. Эминов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 364 с.
6. Тарарухін С.А. Вибрані твори : у 2 ч. / С.А. Тарарухін. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2004– . – Ч. II : Кримінологія. Соціально-психологічні причини злочинів. – 2004. – 100 с.
7. Психология личности : сб. статей / сост. А.Б. Орлов. – 2-е изд., доп. – М. : ООО « Вопросы психологии», 2003. – 223 с.
8. Сірий Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії : [навчальний посібник] / Є.В. Сірий. – К. : Атіка, 2004. – 480 с.
9. Соціологія. Терміни, поняття, персоналії : [навчальний словник-довідник] / [уклад. В.М. Піча, Ю.В. Піча, Н.М. Хома та ін.] ; за заг. ред. В.М. Піча. – К. : Каравела, Львів : Новий Світ, 2002. – 480 с.
10. Гальчинський А.С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти / А.С. Гальчинський. – К. : Либідь, 2006. – 312 с.
11. Мельник В.В. Безпека особи в системі загальної безпеки / В.В. Мельник // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Політологія. Соціологія. Філософія». – 2009. – Вип. 1. – С. 45–49.
12. Безпека суспільства у регіоні Румунія – Україна – Республіка Молдова: тристоронній підхід [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.gsbs.org.ua/wp-content/uploads/2008.pdf.
13. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество / П.А. Сорокин ; общ. ред., сост. и предисл. А.Ю. Согомонов. – пер. с англ. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.